

Waldemar Chrostowski

"Biblical Exegesis in Progress : Old and New Testament Essays", red. Jean-Noël Aletti, Jean-Louis Ska, Roma 2009 : [recenzja]

Collectanea Theologica 79/4, 201-205

2009

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Jean-Noël ALETTI, Jean-Louis SKA (red.), *Biblical Exegesis in Progress. Old and New Testament Essays*, Analecta Biblica 176, Editrice Pontificio Istituto Biblico, Roma 2009, ss. II + 553.

Papieski Instytut Biblijny (PIB), jedna z najbardziej prestiżowych uczelni kształcących specjalistów w zakresie rozumienia, interpretacji i wykładania Biblii, utworzony 7 maja 1909 r., obchodzi stulecie istnienia i działalności. Uroczyste obchody mają zakończyć się w maju 2010 r. Przy tej okazji zaplanowano wiele inicjatyw, także wydawniczych, zaś jedną z nich stanowi książka zredagowana przez dwóch aktualnie „sztandarowych” przedstawicieli rzymskiego „Biblicum”, którymi są Jean-Noël A l e t t i, od 1980 r. profesor egzegezy Nowego Testamentu, oraz Jean-Louis S k a, od 1983 r. profesor egzegezy Starego Testamentu, specjalizujący się w badaniach nad Pięcioksięgiem. Tytuł publikacji nie jest sprawą przypadku, chodzi bowiem o ukazanie postępu i przemian, jakie w ciągu minionego stulecia, na które przypadała działalność PIB, dokonały się w studiach i wiedzy biblijnej.

Główne zadanie PIB, utworzonego dekretem papieża Piusa X (1903-1914), stanowiła obrona wiary i doktryny chrześcijańskiej przed atakami egzegezy racjonalistycznej, której przejawem były wtedy tendencje modernistyczne. Pierwsze lata działalności upłynęły pod znakiem konfrontacji, często bardzo silnej, w której dochodziły do głosu skrajne poglądy i stanowiska. Z czasem opinie i rozwiązania stawały się coraz bardziej wyważone. Przełomową okazała się encyklika Piusa XII *Divino afflante Spiritu*, wydana w 1943 r. w celu upamiętnienia półwiecza pierwszej encykliki biblijnej, czyli *Providentissimus Deus* Leona XIII. Największe zmiany dokonały się podczas II Soboru Watykańskiego (1962-1965) oraz po nim, gdy w Kościele katolickim nastąpiła „wiosna biblijna”. W 1968 r. w Rzymie odbył się Kongres Międzynarodowej Organizacji Studiów Starego Testamentu (IOSOT), na którym przełamano wiele barier i nawiązano owocny dialog naukowy, także o profilu ekumenicznym. Wkrótce można było odnieść wrażenie, że różnice między katolicką a niekatolicką egzegezą Pisma Świętego nie są znaczące, zaś w wielu dziedzinach wcale nie istnieją. Nie tylko dopuszczono, lecz wręcz faworyzowano uprawianie kontestowanej niegdyś przez PIB i Papieską Komisję Biblijną egzegezy historyczno-krytycznej. Wkrótce role uległy zmianie do tego stopnia, że gdy upowszechniło się synchroniczne podejście do Biblii właśnie bibliści katolicy stanęli w obronie kwe-

stionowanego wcześniej podejścia diachronicznego opartego na metodach historyczno-krytycznych.

Artykuły zebrane w książce obrazują i potwierdzają wielość oraz różnorodność podejść i metod w badaniach biblijnych, a także wkład, jaki wniósł w tych dziedzinach Papieski Instytut Biblijny. Nie sposób omawiać, ani tym bardziej pokusić się o wnikliwą ocenę zawartych w niej przemyśleń i konkluzji. Skupiają się one przede wszystkim na dorobku profesorów PIB. Nie trzeba uzasadniać, że przemiany, które miały miejsce w ubiegłym stuleciu, były w wielu przypadkach o wiele szersze i bardziej stymulujące niż to, co zawdzięczamy rzymskiemu „Biblicum”. Poprzestaniemy na wyliczeniu tematów i autorów, ponieważ omawiana publikacja należy do tych, po które powinno się sięgnąć i wyrobić własne zdanie. Jedno nie ulega wątpliwości: katolickiej egzegezie Biblii obca jest stagnacja, a wtedy, gdy pojawia się taka pokusa, uczeni katolicy są w stanie skutecznie ją przezwyciężyć i owocnie podjąć nowe zagadnienia badawcze.

Książka dzieli się, chociaż nie zostało to wyraźnie zaznaczone, na dwie symetryczne części, poświęcone odpowiednio księgom Starego (s. 1-264) i Nowego Testamentu (s. 265-527). Taka sama symetria została zachowana w liczbie artykułów, które składają się na obie części: jest ich po osiem. Ich układ respektuje kolejność głównych zbiorów i ksiąg w chrześcijańskim kanonie Pisma Świętego. To bardzo dobre i klarowne rozwiązanie, które z jednej strony pozwala łatwo odnaleźć omówienie interesujących nas zagadnień, natomiast z drugiej przyczynia się do „kanonicznego” ogarnięcia różnorodnych tekstów i naukowych dociekań na ich temat.

Dwa pierwsze teksty (s. 1-65) dotyczą studiów nad Pięcioksięgiem: *L'Institut Biblique et l'hypothèse documentaire: un dialogue difficile* (J.-L. S k a) oraz *Israels Unglaube in Kadesch-Barnea (Dtn 1,32) und die Enneateuchhypothese* (Norbert L o h f i n k). Pierwszy prezentuje najistotniejsze elementy gruntownej reorientacji, jaka dokonała się w patrzeniu na genezę, naturę, natchnienie i historyczność Pięcioksięgi, przede wszystkim w nawiązaniu do hipotezy J. Wellhausena, natomiast drugi, aczkolwiek koncentruje się na wybranym wersecie z Księgi Powtórzonego Prawa, dotyczącym niewiary Izraela podczas drogi do Ziemi Obiecanej, podejmuje również pytanie o możliwe związki Pwt 1,32 z najstarszymi komponentami Księgi Izajasza.

Dwa kolejne teksty (s. 67-124) mają na względzie deuteronomiczne dzieło historyczne: *El cambio en la valoración de Jue 1 durante el siglo XX* (José Luis Sicre D í a z) i *The Prophecy against the House of Eli [1Sm 2,27-36]* (Stephen P i s a n o). Trudności historyczne i teologiczne związane z interpretacją Sdz 1 wynikają głównie z jej zestawienia i porównania z Joz 1. Dawne rozwiązania, o charakterze konkordystycznym, ustąpiły miejsca nowym, nie zabrakło też no-

wych, w których obok lektury teologicznej pojawiła się lektura socjologiczno-teologiczna i polityczna oraz literacka, o profilu synchronicznym. Z kolei prof. Pisano zaczyna od historii rozumienia perykopy o prorocत्वie przeciw domu Helego, po czym analizuje jej tekst w trzech wersjach: TM, LXX oraz zachowany w Qumran, konkludując, że ich porównanie wskazuje na przepracowywanie pierwotnego motywu, który doczekał się rozwinięcia.

Jeden artykuł porusza problematykę ksiąg prorockich (s. 125-150). Horacio Simián-Yofre, profesor egzegezy Starego Testamentu na PIB, podjął temat *Gli scritti profetici e la storia del loro tempo. Una riflessione a partire da Am 1-2 ed Ezechiele 28*. Autor podejmuje problem relacji między pismami prorockimi a historią ich czasów, ilustrując go na przykładzie objaśnionej w kluczu retorycznym wyroczni przeciw narodom w Księdze Amosa i objaśnionej w kluczu metaforycznym wyroczni przeciw Tyrowi w Księdze Ezechiela.

Trzy kolejne artykuły (s. 151-264) zostały poświęcone księgom mądrościowym i Psalmom: *L'étude des livres sapientiaux à l'Institut Biblique* (Maurice Gilbert), *Esegesi ed ermeneutica di un libro difficile: l'esempio di Qo 8,11-14* (Luca Mazzignhi) oraz „*Di Sion si dirà: Ognuno è stato generato in essa*”. *Studio esemplare del Sal 87* (Gianni Barbiero). Maurice Gilbert, wieloletni profesor egzegezy ST i były rektor PIB, dokonał syntetycznej prezentacji studium ksiąg mądrościowych na tej uczelni, dzieląc je na dwa zasadnicze etapy: lata 1913-1957, w których dominującą rolę odegrał Alberto Vaccari, oraz 1959-2009, w których największy wkład wnieśli Louis Alonso Schökel i Mitchell Dahood. Autor nie wyeksponował własnego dorobku w tej dziedzinie, który też zasługuje na najwyższe uznanie. Prof. L. Mazzinghi, wykładowca egzegezy ST na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Włoch Środkowych we Florencji, zajął się objaśnieniem „trudnego tekstu trudnej księgi”, wykorzystując TM, a także LXX i Włg, targum i midrasze, pisma Ojców Kościoła oraz komentarze nowożytne i formułując swoje wnioski respektujące m. in. gatunek literacki biblijnego tekstu oraz perspektywę kanoniczną. Prof. G. Barbiero omówił aktualne tendencje w studium Psalmów, po czym podał wykład, oparty na analizie literackiej i strukturalnej, egzegezy i teologii Ps 87 w jego kontekście historycznym i literackim.

Trzy teksty, które otwierają drugą część książki (s. 265-370), omawiają wybrane problemy z zakresu badań nad Ewangeliami: *Rabbinic Literature and the Gospels. The Case of the Antithesis of Love for One's Enemies* (Reinhard Neudacker), „*Nur einer ist euer Lehrer; Christus, nur einer ist euer Vater; der im Himmel*” (*Mt 23,8-10*). *Personale Beziehungen als Fundament des Handelns nach der Bergpredigt* (Klemens Stock) oraz „*Mysteris*“ in *Luke 8,10* (John J. Kilgallen). Autorzy, na przykładzie wybranych – często

i żywo dyskutowanych w przeszłości i obecnie – tekstów, rozwijają wykład ogólniejszej problematyki studiów nad Ewangeliami kanonicznymi. Ich spojrzenie jest świeże, a wnioski świadczą, że nawet doskonale znane tematy mogą być ukazywane w nowym świetle.

W tym miejscu konsekwentny układ przyjęty w publikacji został zachwiany, bo kolejny tekst ma na względzie Dzieje Apostolskie, a dwa następne – Ewangelię według św. Jana (s. 371-468). Na jego usprawiedliwienie można powiedzieć, że trzecia Ewangelia kanoniczna i Dzieje Apostolskie zostały potraktowane razem, jako dwa elementy dwuczłonowego dzieła Łk-Dz. Robert F. O’Toole, profesor egzegezy NT, napisał artykuł *The Christian Mission and the Jews at the End of Acts of the Apostles*. Jego rozważania mają duże znaczenie nie tylko dla teologii biblijnej, lecz i dla chrześcijańskiej samoświadomości oraz dialogu chrześcijańsko-żydowskiego. Johannes Beutler, również profesor egzegezy NT, jest autorem tekstu *Der Abschluss des Johannesevangeliums (Joh 21,20-25)*, zaś Yves Simon, profesor egzegezy NT w paryskim Centre Sèvres, jest autorem tekstu *Saint Jean à l’Institute Biblique. Rétrospective et prospective*. Prof. Beutler w szkicu obejmującym lata 1909-2009 postrzega objaśnianie ostatnich sześciu wersów czwartej Ewangelii kanonicznej jako swoisty test rozwoju egzegezy nowotestamentowej. Syntetyzujący i podsumowujący charakter ma też artykuł prof. Simoensa, w którym znajdujemy ciekawe i mało znane szczegóły dotyczące losów katolickiej interpretacji Ewangelii według św. Jana, podzielonej na trzy etapy, w której czołową postacią okazał się prof. I. de la Potterie.

Jeden artykuł (s. 469-499) ma na uwadze piśmiennictwo Pawłowe: *Rm 1-3; Quelle fonction? Histoire de l’exégèse et nouveau paradigme* (J.N. Alletti). Po zwięzłej panoramie interpretacji wypracowanych w XX w. następuje analiza retoryczna tekstu Rz 1,18-3,20, o której autor twierdzi, że odpowiada zamiarom i technikom literackim zastosowanym przez Apostoła Narodów.

Ostatni artykuł dotyczy ostatniej księgi Nowego Testamentu i zarazem całej Biblii chrześcijańskiej: *In cerca di punti condivisibili per l’interpretazione dell’Apocalisse* (Giancarlo Biguzzi). Autor profesor egzegezy NT na Papieskim Uniwersytecie Urbanianum, podejmuje trudną kwestię licznych i bardzo rozbieżnych interpretacji Apokalipsy, usiłując ustalić ich wspólne punkty oraz najważniejszy zamysł i cele, które ożywiają całą księgę.

Po każdym artykule zamieszczono krótkie streszczenie w języku angielskim (nawet wtedy, gdy artykuł został napisany po angielsku), a także starannie dobraną różnojęzyczną bibliografię tematu. Na końcu książki podano wykaz skrótów (s. 529-532), a potem (s. 533-545) indeksy: autorów starożytnych i późniejszych (do XVIII w.), autorów współczesnych oraz postaci i dokumentów Kościoła. Artykuły, jak łatwo wywnioskować z przytoczonych wyżej ty-

RECENZJE

tułów, zostały napisane po angielsku, francusku, niemiecku, włosku i hiszpańsku. Chociaż wykłady na „Biblicum” odbywają się w kilku językach, łatwo zauważyć, że autorzy zdecydowanie preferują pisanie w swoich ojczystych językach. Ponieważ *Slavica non leguntur*, w książce nie ma żadnego przyczynku, który wychodziłby poza ustalony schemat, z czego wcale nie wynika, że bibliści słowiańskiego pochodzenia nie odegrali znaczącej roli w historii PIB. Wręcz odwrotnie, i szkoda, że ten aspekt nie doczekał się należytego zaznaczenia. Inna jeszcze sprawa daje niemało do myślenia. W wykazie postaci i dokumentów Kościoła katolickiego sześć razy został umieszczony Leon XIII, pięć razy Pius X, dwa razy Benedykt XV, po trzy razy Pius XII i Jan XXIII, cztery razy Paweł VI i raz Benedykt XVI. Ale w całej książce nie ma żadnej wzmianki o Janie Pawle II! Czyżby podczas jednego z najdłuższych pontyfikatów w historii Kościoła (ponad 26 lat) nie dokonało się nic ważnego w katolickich studiach biblijnych, w czym papież z Polski odegrał istotną rolę? Czy bez jakiegokolwiek znaczenia i oddziaływania okazały się jego spotkania z członkami Papieskiej Komisji Biblijnej i Papieskiego Instytutu Biblijnego (wielu z nich jest związanych z obydwooma gremiami)? Czy chodzi jedynie o zwyczajne przeoczenie, czy też może wypowiedzi papieskie nie mają dużego znaczenia dla badań katolickich egzegetów i teologów, ponieważ wypracowywana przez nich interpretacja Biblii rządzi się własnymi prawami? Niezależnie, jak brzmi odpowiedź na te pytania, brak jakiegokolwiek wzmianki o Janie Pawle II pokazuje, że w ostatnich dziesięcioleciach nauczanie Magisterium Kościoła nie hamuje zakresu i kierunków badań biblijnych.

Książka została bardzo pięknie wydana, upamiętniając także od strony graficznej „100 lat w służbie Słowa”. Co się tyczy polskiej sytuacji, na pewno chętnie sięgną po nią rodzimi absolwenci PIB, których liczba w Stowarzyszeniu Biblistów Polskich wynosi ponad 80 osób, a także wielu innych biblistów i teologów. Nie tylko bowiem o rocznicową publikację chodzi, lecz o przystępną i cenną syntezę meandrów XX-wiecznej biblistyki katolickiej oraz jej aktualnego stanu i perspektyw na bliższą i dalszą przyszłość.

Waldemar Chrostowski, Warszawa

Thomas RÖMER, Jean-Daniel MACCHI, Christophe NIHAN (red.), *Introduction à l'Ancient Testament*, Le Monde de la Bible 49, Wyd. 2, Labor et Fides, Genève 2009, ss. 902.

Niewiele jest książek, która można rekomendować z równym przekonaniem i satysfakcją, jak tę, wydaną po raz pierwszy w 2004 r., której drugie wydanie,